

*Бондаренко Н. С.,**здобувач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності органів внутрішніх справ
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту такої правової категорії, як «тваринний світ». Проаналізовано підходи різних учених щодо визначення категорії «тваринний світ». Автор акцентує увагу на розкритті особливостей адміністративно-правової охорони об'єктів тваринного світу.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, адміністративна відповідальність, тваринний світ, об'єкт правовідносин.

Постановка проблеми. Суспільна небезпека жорстокого поводження з тваринами передусім полягає не тільки в тому, що жорстокість відносно тварин завдає їм шкоди, а й у тому, що вона часто є джерелом багатьох інших злочинів і правопорушень проти життя та здоров'я людини. Судова практика свідчить, що багато з тих осіб, які вчинили тяжкі злочини проти людини, починали зі знущання над тваринами. Тому слід приділити увагу особливій нормативно-правовій регламентації відносин, спрямованих на захист тварин, що буде сприятиме й захисту громадської моральності. Ті підлітки, які знущаються над, скажімо, собаками, природно, у майбутньому не будуть поважати й людське життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення цієї проблеми на сьогодні є необхідним та актуальним. У межах цієї проблеми громадська мораль як об'єкт правової охорони була предметом досліджень І.М. Даньшина, С.В. Баршева, Н.І. Кузнецової, В.О. Морозової, С.Ф. Денисова та інших, окремі аспекти з аналізом проблем адміністративної відповідальності за проступки проти громадської моралі висвітлені в роботах В.І. Лебеденко та В.О. Джужі. Проте комплексного дослідження проблем адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами до цього часу не проводилось.

Метою статті є правовий аналіз проблем адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами за законодавством України.

Останнім часом тезу, що увага до захисту тварин – один з індексів цивілізації суспільства, було визнано в усьому світі. Можна навести безліч прикладів жорстокості відносно тварин, яка є прологом до злочину проти особистості. Жорстоке поводження з тваринами в суспільстві, де повинна панувати мораль і гуманність, на жаль, зустрічається нерідко й негативно впливає на свідомість людей, їх моральне обличчя, сприяє поширенню жорстокості й агресивності серед дітей і молоді, які є майбутнім нашої країни та світової спільноти в цілому.

Не можемо залишити поза нашою увагою і той факт, що в Законі про тваринний світ мають також міститися хоча б загальні норми, які відображають загальні гуманні принципи поводження з тваринами, що захищають їх від людської жорстокості. Раніше наше законодавство не містило подібних норм, незважаючи на численні виступи в пресі. Зараз вони з'явилися. Так, у 2006 р. набув чинності Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», спрямований на захист від

страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та укріплення моральності й гуманності суспільства. Цей Закон поширюється на відносини, що виникають у зв'язку з утриманням тварин і поводженням із ними фізичних та юридичних осіб. Зокрема, його дія поширюється на такі види діяльності: 1) скотарство, включаючи племінне скотарство; 2) поводження з тваринами на території державних природних заповідників та на інших особливо охоронюваних природних територіях; 3) мисливство, мисливське господарство, рибальство; 4) утримання домашніх тварин і племінна робота з ними; 5) використання тварин у цирках, зоопарках, на виставках та інших видовищних заходах; 6) використання тварин у спорті, сфері відпочинку й розваг людей; 7) використання тварин у науково-дослідних і навчальних цілях, у тестуванні; 8) використання тварин у виробництві, у тому числі – у виробництві біологічних препаратів; 9) інші види діяльності, де здійснюється вплив на тварин [1].

Проблеми адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами комплексно не вивчалися, а лише фрагментарно досліджувались у дослідженнях В.О. Морозової [2], де обґрунтовано порушується питання щодо визначення родовим об'єктом правопорушення, передбаченого статтею 89 КУпАП, громадської моральності.

Основи законодавства Союзу РСР про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 р. не містили норми, яка передбачала б відповідальність за жорстоке поводження з тваринами [3]. При цьому кодекси про адміністративні правопорушення союзних республік передбачали відповідальність за порушення використання об'єктів тваринного світу. Кодекс про адміністративні правопорушення РСФСР від 20 червня 1984 р. містив відповідальність за «порушення права державної власності на тваринний світ» (ст. 48.1), а також окрему главу 7 «Адміністративні правопорушення у галузі охорони навколишнього природного середовища, пам'яток історії та культури», де передбачалась відповідальність за «порушення правил охорони життєдіяльності тварин, правил створення зоологічних колекцій та торгівлі ними» (стаття 84.2), «порушення порядку використання об'єктів тваринного світу, а також незаконне ввезення тварин або рослин, занесених до Червоної книги» (стаття 84.3), «знищення рідких та таких, що знаходяться під загрозою вимирання, або інші дії, які можуть призвести до їх загибелі, зменшення чисельності» (стаття 84.4), «порушення правил мисливства та рибальства, а також правил здійснення інших видів використання тваринного світу» (стаття 85) [4].

Окремою нормою передбачалась відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (стаття 102.1) у главі 9 «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві. Порушення ветеринарно-санітарних правил у сільському господарстві. Порушення ветеринарно-санітарних правил» [4].

Варто відзначити, що кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами в Україні за Кримінальним кодексом УРСР у редакції статті 207-1 містила адміністратив-

ну преюдицію і зміст якої полягав у такому: «Жорстоке поводження з тваринами, яке призвело до їх загибелі або каліцтва, а також катування тварин, що скоєно особою, до якої протягом року було застосовано адміністративне стягнення за такі дії, передбачає покарання за такий злочин – виправні роботи строком до шести місяців або штраф у розмірі до ста рублів» [5, с. 82].

Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий у 1984 р. вже містив статтю 89 «Жорстоке поводження з тваринами» у такій редакції: «Жорстоке поводження з тваринами, їх мордування або вчинення інших дій, що призвели до їх мучення, каліцтва чи загибелі, – тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподаткованих мінімумів доходів громадян» (стаття в редакції Закону № 81/96-ВР від 6 березня 1996 р., із змінами, внесеними згідно із Законом № 55/97-ВР від 7 лютого 1997 р.). До зазначеної статті останні зміни вносилося Законом України від 21 січня 2010 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу», які були спрямовані за збільшення розміру адміністративного стягнення у вигляді штрафу «від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» до «від дев'яти до двадцяти одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян» [6].

Як уже зазначалось у дослідженнях В.О. Морозової, А.В. Ландіної, С.Ф. Денисова обґрунтовується позиція щодо визначення жорстокого поводження з тваринами як протиправного діяння, яке посягає на громадську моральність. Про серйозну занепокоєність органів державної влади в Україні станом моральності в суспільстві свідчить низка нормативних актів, прийнятих тільки в останні роки, у тому числі: Закон України від 14 червня 2003 р. «Про основи національної безпеки України», Закон України від 20 листопада 2003 р. «Про захист суспільної моралі», Укази Президента України від 27 квітня 1999 р. «Основні напрями розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України», від 15 березня 2002 р. «Про невідкладні додаткові заходи щодо здійснення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», від 4 лютого 2003 р. «Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердження здорового способу життя в суспільстві», від 24 листопада 2005 р. «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства» тощо. Складність цієї ситуації потребує не тільки правового регулювання, а й правового, у тому числі адміністративно-правового, захисту основ суспільної моральності.

Водночас, як слушно відзначає А.В. Ландіна, об'єктом жорстокого поводження з тваринами є порушення встановленого порядку поводження з тваринами, а не в цілому моральності [7, с.14]. За роки незалежності Української держави було прийнято чимало нормативних актів у сфері охорони тваринного світу. Серед них – закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р., «Про охорону навколишнього природного середовища» від 21 вересня 2004 р., «Про мисливське господарство і полювання» від 22 лютого 2000 р., «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р., «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 2003 р., «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 5 квітня 2000 р.

Прогресивним кроком у розвитку законодавства України щодо охорони тваринного світу від жорстокості є прийняття 21 лютого 2006 р. Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [1]. Україна однією з останніх у Європі та

першою серед країн СНД прийняла цей важливий нормативний акт. Відзначимо, що існування цього Закону в законодавчому полі держави є необхідною передумовою прийняття нашої держави до Європейської спільноти, де подібні закони діють уже багато років (наприклад, у Великобританії – з 1822 р., Німеччині – з 1840 р., США – з 1930 р.).

Світова спільнота підтвердила своє бажання захистити тваринний світ від протиправних посягань. Результатом цього стали такі документи, як Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародних перевезень (1968 р.) [8], Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення (1973 р.) [9], Всесвітня Декларація прав тварин (1978 р.) [10], Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей (1986 р.) [11], Європейська конвенція на захист домашніх тварин (1987 р.) [12]. На реалізацію положень конвенцій у багатьох країнах світу створено інститут захисту прав тварин, удосконалюються механізми їх реалізації шляхом заснування нових відомств, громадських організацій, прийнято нові нормативно-правові акти, що встановлюють обмеження щодо правил поводження з тваринами.

Визначення тваринного світу в нормативно-правових актах мають найбільше між собою розходжень за ступенем формальної визначеності. Так, у визначеннях, що надаються в законодавстві, як ми зазначали вище, нерідко вказується на наявність належності тваринного світу до певної території. Зустрічаються також випадки включення тваринного світу до поняття лісовий фонд. Так, згідно з Лісовим кодексом України, ліс – це тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище [13].

У Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. дається визначення «тварин», «диких тварин», «домашніх тварин», «сільськогосподарських тварин», «безпритульних тварин», «експериментальних» тощо [1]. Наведемо основні із них:

- тварини – біологічні об'єкти, що належать до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня й дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові;

- дикі тварини – тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввольних умовах;

- домашні тварини – собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються й розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками та існують тривалий час у їх природному ареалі;

- сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються й розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;

- безпритульні тварини – домашні тварини, що залишилися без догляду людиною або утворили напіввольні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини.

Український законодавець у частині 1 статті 180 Цивільного кодексу України визначає тварин як особливий об'єкт цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі, крім випадків, установлених законом [14]. Так само й російський

законодавець у правовому регулюванні обігу тварин ставиться до них як до речей, що знайшло своє відображення у статті 137 Цивільного кодексу Російської Федерації, при цьому зберігається принцип гуманного ставлення до тварин [15].

Виходячи з ознак визначення «тваринний світ», що міститься в українському фауністичному законодавстві, можна дійти висновку, що об'єкти тваринного світу в першу чергу ототожнюються з поняттям «дика тварина». Аналіз норм Закону України «Про тваринний світ» дає підстави стверджувати, що тваринний світ становить сукупність живих організмів усіх видів диких тварин, які постійно або тимчасово населяють територію України і перебувають у стані природної волі, напіввільних умовах чи неволі [16]. Водночас українське законодавство ще донедавна взагалі не конкретизувало поняття «дика тварина». Проте вже з 2006 р. в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» дикими тваринами стали визнаватися тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі й ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах [1].

Проте в реальному житті, пов'язаному із правозастосовною практикою, виходячи з нормативного визначення тваринного світу, можуть виникнути питання: чи є «дикими тваринами», наприклад, риба, вирощена людиною в ставковому господарстві, а потім, випадково (у результаті прориву ставкової греблі тощо) опинилася в стані природної волі? Чи, може, варто вважати таких тварин бездоглядними тваринами? Відповідей на ці питання в законі «Про тваринний світ» досі немає [17, с. 91].

Висновки. Конституємо факт, що тварину як предмет адміністративного проступку в адміністративних законодавствах України та окремих країн СНД визначають за певними ознаками, відображеними в законодавстві. Саме встановлені ознаки дозволяють ідентифікувати тварину як самостійний природний об'єкт, щодо якого законодавством встановлено певний правовий режим.

Прийняття Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» є важливим етапом на шляху послідовного вдосконалення всього законодавства про охорону природи і раціонального використання тваринного світу, зокрема, захисту його від жорстокого ставлення. Закон спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та укріплення моральності й гуманності суспільства. Він регулює відносини у сфері охорони біологічних об'єктів, які належать до фауни.

Аналіз положень закону дозволяє зробити висновок про комплексний підхід до проблеми жорстокого поводження з тваринами, системного характеру норм і механізму їх реалізації. Фактично, з прийняттям Закону в Україні сформовано остаточний новий правовий інститут, що регулює поводження з домашніми тваринами. Це один із перших кроків на довгому шляху до європейської інтеграції, основним змістом якого мають бути не тільки правова й інституціональна складова, а й зміни в менталітеті. Прийняття закону відбиває якісне зрушення в громадській свідомості, коли проблема захисту тварин від жорстокого поводження переходить до розряду соціально значимих.

Література:

1. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 12.
2. Морозова В.О. Адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.О. Морозова. – Ірпінь, 2002. – 199 с.
3. Основы законодательства СССР об административных правонарушениях

от 23.10.1980 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1980. – № 44. – Ст. 909.

4. Кодекс об административных правонарушениях РСФСР от 20.06.1984 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1984. – № 48. – Ст. 857.
5. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А.П. Ткач. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 170 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу : Закон України від 21 січня 2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1827-17>.
7. Ландіна А.В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А.В. Ландіна; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2005. – 20 с.
8. Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародних перевезень від 13.12.1968 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_227.
9. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення від 03.03.1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_129.
10. Всесвітня Декларація прав тварин від 15.10.1978 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=en%7Cuk&u=http://animasentient.com/index.php%3Foption%3Dcom_content%26view%3Darticle%26id%3D57%26Itemid%3D59%26lang%3Den.
11. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей від 18.03.1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_137.
12. Європейська конвенція на захист домашніх тварин від 13.11.1987 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a15 Європейська конвенція на захист домашніх тварин від 13.11.1987 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a15.
13. Лісовий Кодекс України : Закон України від 21.01.1994 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 91.
14. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356 (з подальшими змінами та доповненнями).
15. Гражданский кодекс Российской Федерации. – М. : Проспект, 2000. – 416 с.
16. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 18. – Ст. 191.
17. Малая Т.Н. Проблемы законодательства о животном мире / Т.Н. Малая // Экологическое право России. Сборник материалов научно-практических конференций (1995, 1998 гг.). – М. : Зерцало. – 1999. – с. 91–93.

Бондаренко Н. С. Административно-правовая охрана объектов животного мира

Аннотация. Статья посвящена освещению сущности и содержания такой правовой категории, как «животный мир». Проанализированы подходы различных ученых относительно определения категории «животный мир». Автор акцентирует внимание на раскрытии особенностей административно-правовой охраны объектов животного мира.

Ключевые слова: жестокое обращение с животными, административная ответственность, животный мир, объект правоотношений.

Bondarenko N. Administrative and legal protection of fauna objects

Summary. Article is devoted to essence and content of the legal category as “Wildlife”. Author analyzes the approaches of various scientists to determine the category “Fauna”. The author emphasizes the revealing the features of administrative and legal protection of wildlife.

Key words: animal cruelty, administrative responsibility, wildlife, object of law relationships.